

ТДУ 631.15:330.322.

ТАҶРИБАИ ХОРИҶИИ ТАШАККУЛЁБИИ МИНТАҚАВИИ КЛАСТЕРИ АГРООЗУКАВОРӢ: ҶАБҲАҲОИ НАЗАРИЯВӢ

Саидов Б.М., Махмадиев Ф.Б., Махмадизода С.Б.
Институти иқтисодиёти хоҷагии қишлоқи АИКТ

Калимаҳои калидӣ: шароити нав, кластер, кластерҳои озукаворӣ, ташкили кластерҳои минтақавӣ, инноватсионӣ ва рақобатпазирӣ, кишоварзӣ.

Дар шароити нави иқтисодӣ рушди босуботи бозаргонӣ ташкили маҳсулотҳои навоарона ва рақобатпазирро талаб мекунад. Ҳоло, дар соҳаҳои илмӣ, сиёсӣ, микро ва макроиқтисодӣ, рушди ҷомаҳои минтақавӣ фаъолона муҳокима мешаванд.

Бояд қайд кард, ки аз соли 1990 инҷониб Ҳукуматҳо аз бисёр кишварҳо ба падидаи кластерсозӣ дар соҳаи иқтисод аҳамияти ҷидди медиҳанд ва он ҳамчун омили муҳими афзоиши рақобатпазирӣ ҳисобида мешавад. Намунаҳои кластерҳо дар бисёр кишварҳо пайдо мешаванд: Бангалор дар Ҳиндустон, водии Силикон дар ИМА, Монпелия дар Фаронса, Кембриҷ дар Британияи Кабир, Мюнхен, Гамбург, Дрезден дар Олмон, Финландия, Дания. [1]

Дар Финландия, кластерҳои пуркудрати милли таҳия карда шудаанд: хоҷагии ҷангал, иттилоот ва телекоммуникатсия, металлургия, энергетика, хадамоти тичоратӣ, тандурустӣ, муҳандисӣ, хӯрок, сохтмон. Ин дар ҳолест, ки бо кластерҳо бо сохторҳои инноватсионӣ, ки Финландия, танҳо 0,5 фоизи захираҳои ҷаҳонӣ ҷангал доранд, 10% содироти ҷаҳонии маҳсулоти коркарди ҷӯб ва 25% қоғазро таъмин мекунанд. Дар бозори телекоммуникатсионӣ бошад 30% содироти алоқаи мобилӣ ва 40% телефонҳои мобилиро таъмин мекунад. [2]

Дания кластерҳои хӯрокворӣ, тиббӣ ва мебелиро бомуваффақият истифода мебарад. Қуттиҳои машҳури Чопон (Сукуба) "... тақрибан 11,500 нафар аҳоли, 50 муассисаҳои илмию таҳқиқотӣ ва 2 донишгоҳ, 30 нафар аз 98 лабораторияи илмию тадқиқотӣ мебошанд. Рушди босуръати кластерҳои нақлиётӣ ва кластерҳои соҳаи истеъмоли мебошанд. Дар Чин, 120 кластер (минтақаҳои рушди технологияҳои нав ва олий дар сатҳҳои гуногун) мавҷуданд, аз ҷумла 53 самти давлатӣ. Дар ин кишвар, кластерҳо пурра аз тарафи давлат ташкил шудаанд. Бехтарин маркази минтақаи Пекин барои таҳияи технологияҳои нав, «Нанхӯ» - истеҳсоли технологияи сенсорӣ, таҷҳизоти рақамӣ ва роботҳо; Паркҳои илмӣ ва саноатии «Синчу» - рушди саноати электронӣ...». [3]

Чунин лоиҳаҳои маъруфи "Калифорния" (ИМА) ва Баден-Вюртемберг (Олмон), кубурҳо ва ғалладонагӣҳо дар ИМА ва Канада ва истеҳсоли панир ва шоколад дар Швейтсария самаранокии фаъолияти кластериро дар соҳаи кишоварзӣ тасдиқ мекунанд. [4]

Концепсияи кластерҳо нишон медиҳад, ки дар шароити муосир, хусусан дар тамоили глобализатсия дар асри XXI, барои бартараф намудани мушкилоти соҳаҳо созмон додани кластерҳо барои рушди робитаҳои соҳаи агроозукаворӣ, кластери маҳсулотҳои кишоварзиро фаро мегирад.

Шароити замонавии фаъолияти корхонаҳо ва ташкилотҳо ба беҳтаршавии муносибатҳои иқтисодӣ, ки ба эътирофи гуногунрангии шаклҳои моликият ва идоракунӣ такони бештар медиҳанд, талаб карда мешавад; таъмини ягонагии технологӣ ва иқтисодии марҳилаҳои истеҳсол, харид, интиқол, ниғаҳдорӣ ва фуруши маҳсулотҳои баландсифат; намунаҳои бозорӣ; рушди рақобат; таъмини низоми боэътимоди танзими давлатии иқтисодиёт. Фаъолияти боэътимоди ин зина, соҳаи истеъмоли аз ҷониби рушди кластер маҳсуб мешавад.

Дар барномаи давлатии таъмини амнияти озукаворӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, кластери агроозукаворӣ ба рушди соҳаҳои дигари комплекси агросаноатӣ ва амнияти озукаворӣи кишвар таъсири манфӣ мерасонад, зеро рушди он барои ҳалли эҳтиёҷоти аҳоли барои ғизои худ ва озукаворӣ равона шудааст.

Бо вуҷуди ин, мазмуни ин концепсияҳо дар баъзе мавридҳо тафсири мушаххасро, ки хусусияти минтақавӣ доранд, фаро мегирад. Дар ин робита, И.Г. Ушачев дар бораи хусусият ва меъёрҳои таъмини амнияти озукаворӣ таъкид мекунад: «... таъмини амнияти озукаворӣ дар шароити шарикӣи глобалӣ бояд эҳтимолияти баррасии амнияти ғизоӣ, ки яке аз ҷузъҳои

асосии таъмини амнияти миллии ҳар як давлат дар давраи миёнамӯҳлат, ҳифзи давлатдорӣ ва соҳибхитиёрии он, ҷузъи муҳими сиёсати демографӣ зарур аст шароит барои амалӣ намудани афзалияти миллии стратегии - баланд бардоштани сифати зиндагии шаҳрвандони худ аз тарафи таъмини меъёрҳои баланди дастгирии ҳаёт мебошад. Ҷ кайд кард, ки амнияти озукавории давлати алоҳида фаъолиятест, ки иқтисодиёти кишварро таъмин мекунад, ки мустақилияти озукаворӣ кафолат медиҳад, ки дастрасии ҷисмонӣ ва маҳсулоти озукаворӣ барои ҳар як шаҳрванди маҳсулоти хӯрокворӣ, ки ба талаботҳои қонунгузори маҳсуси давлатӣ оид ба танзими техникӣ ҷавобгӯ мебошанд, дар ҳаҷми камтар аз меъёрҳои истеъмоли маводи ғизоӣ маҳсулоте, ки барои тарзи ҳаёти фаъол ва солим заруранд. Таъмини истиклолияти озукаи давлатҳои алоҳида аз ҳисоби истеҳсоли маҳсулоти устувори дохилӣ анҷом дода мешавад. Мувофиқи ин таъриф, миқдори ғизо, ки пеш аз бехатарии озука дар ихтиёри он нест, бояд аз маҳсулотҳои воридотӣ харидорӣ мешавад. [5]

Бояд кайд кард, ки таъмини аҳоли бо ғизо дар ҳама кишварҳо масъалаи аввалиндараҷа мебошад. А.Г. Паптсов кайд мекунад, ки вазъияти озукаи ҷаҳон танҳо сол аз сол бадтар мешавад. Имконияти истифоданашудаи захираҳои замин ва захираҳои об, ки метавонанд дар истеҳсолоти кишоварзӣ ширкат кунанд, шумораи ками кишварҳо дорад. Созмони ҷаҳонии озукаворӣ ва кишоварзӣ (ҶАО) ба гурӯҳи давлатҳои Бразилия, ИМА, Россия, Канада ва Австралияро ҷудо мекунад. Захираҳои, ки барои воридшавии заминҳои қорам қашшоқтар мегарданд, камтар ва камтар мешавад, ва аҳолии замин меафзояд ва минбаъд ҳар даҳсола меафзояд. Миқдори ин афзоиш чунин аст, ки бисёре аз кишварҳо барои истеҳсоли озукаворӣ барои мардумони худ қодир нестанд. Дар байни онҳо танҳо кишварҳои босуръат рушдкарда, аз қабилҳои Сингапур, Кувейт ва Малайзия, балки чунин давлатҳои бузурги Бангладеш ва Покистон мебошанд.

Омили муҳими афзоиши норасоии озукаворӣ дар ҷаҳон афзоиши талаботи муассир дар Чин буд. Бо даромади назаррас аз содироти маҳсулоти саноатӣ, Чин воридоти озукаворӣ дар ҳаҷми зиёд афзоиш ёфт, ки ин боиси таассуроти бозорҳои озукаворӣ гардид. [6]

Дар таъмини амнияти озукаворӣ, мо ба андешаи В.Ю. Халина, ки аз он бехатарии озукавории давлат чунин сатҳи кофӣ ғизо мебошад, ки дар он аҳолии мамлакат ба таври умумӣ ва ҳар як шаҳрванди алоҳида аз норасоии ғизо ва давлат аз таҳдиди бехатарии озукаворӣ таъмин карда мешаванд. Таъсис додани кластери агроозукаворӣ дар амнифти озукаворӣ робита бо минтақа (дараҷаи миёна), зеро он танҳо аз захираҳои ғизоӣ дохилӣ, балки бо сифати робитаҳои байниминтақавӣ, қудрати харидорӣ аҳолии минтақа, сатҳи рушди талаботи он, рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ ва инфрасохтори омилҳои дигар таъсир мерасонад. Дар робита ба ин, амнияти озукаворӣ қобилияти минтақаро барои дастрас кардани саривақт ва мунтазами дастрасии шаҳрвандон (ҳам ҷисмонӣ ва ҳам иқтисодӣ) ба миқдори зарурӣ муқаррар мекунад, ки меъёрҳои физиологӣ, тиббӣ ва қонунгузорӣ, ки бо дастгирии рушди истеҳсолот, тақсироти маҳсулот ва инчунин ташкили захираҳо ва фондҳои тақсиротӣ ба роҳ монда шудааст. [7]

А.С. Хухрина ва О.И. Бундина кайд кард, ки ҷаҳонишавӣ ва бӯҳрони иқтисоди ҷаҳонӣ бо ҳам пайвастан ва ҳамбастагии иқтисодиёти ҷаҳонро нишон медиҳанд. Дар ин шароит рақобат хеле зиёд аст, ки ҳатто дар саросари ҷаҳон тақдир ёфтааст. Дар робита ба ин, назарияи бартарии рақобатпазирии М. Портер, аз ҷумла назарияи кластерҳои иқтисодӣ, ки дорои як барномаи амалии назаррас аст, дар ҷаҳон паҳн шудааст. Кластеризатсияи иқтисодиёт тамоюли ҷаҳонӣ шуд баъд аз таҳияшуда (ИМА, Британияи Кабир, Дания, Финландия), кишварҳои рӯ ба инкишоф (Чин, Ҳиндустон, Индонезия, Мексика ва ғайра) ва кишварҳои дорои иқтисодиёти гузариш (Венгрия, Словения, Қазоқистон, Украина, Русия ва ғайра) [9].

Афзалиятҳои асосии он:

- омӯзишҳои нишон медиҳанд, ки афзоиши иқтисодӣ дорои хусусияти фаҳмост, ки дар навбати худ ба корхонаҳои босуръат инкишофёфта, соҳаҳо, минтақаҳо метавонанд ба ноҳост наздик шаванд.

Рушди ин «нуқтаҳои рушд», кластерҳо, барои рушди кластерҳои нав имкониятҳои иқтисодиро эҷод мекунад. Аз ин лиҳоз, дар асл, истифодаи тамоюли мавҷудаи рушди иқтисодӣ, ки ба ҳадафҳои рушди системаи иқтисодӣ дар маҷмӯъ ба вучуд омадаанд;

- истехсоли инноватсияҳо, истифодаи онҳо ва тақсими онҳо;
- истифодаи захираҳои маҳаллӣ имкон медиҳад, ки хароҷоти истехсолиро хеле кам кунад;
- афзоиши бесамари андозаи истехсолот, таъсири иқтисодӣ дар ҳаҷми истехсолот;
- ҷалби сармоя;
- баланд бардоштани самаранокӣ ва рақобатпазирӣ[10].

Дар раванди зерсистемаҳои комплекси агросаноатӣ аз нуқтаи назари муносибати наздик ва ҳамкорӣ ба ҳалли он амал мекунад. Бо вучуди ин он аст, ки ҳар як соҳа ва ҳар як ҷомеаи ғайри, пеш аз ҳама, соҳаи кишоварзӣ, воҳиди нисбатан мустақили комплекси агроозуқаворӣ, вазифаҳои мушаххасро дар рафти иҷрои ин вазифа дорад.

Кластер дар минтақаҳои иқтисодӣ, бахусус дар шароити бӯҳрон ташаккул меёбад, омили болоравии «таъмини амнияти озуқаворӣ кишвар» ва барномаи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Барномаи амнияти озуқаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2015, Қонун «Дар бораи амнияти озуқаворӣ» дар маҷмӯи агросаноатӣ аҳолӣ. Нишондиҳандаҳо дар кластерҳои минтақавӣ дар кластерҳои кӯҳӣ, кластери ғалладонагиҳо, кластерҳои хӯрокворӣ, кластерҳои тухм, кластерҳои сабзавот, кластери пахта ва ғайра мебошанд. Масалан, дар Федератсияи Русия ва минтақаҳои он як қатор намудҳои кластери кишоварзӣ мавҷуданд: Намунаи воқеи ин кластерҳои қанд дар қаламрави Алтай, кластери кратошка дар вилояти Псков, ғайрияти мебаранд.

Таҷрибаи амалии давлатҳои индустриалӣ инкишофёфта нишон медиҳад, ки рушди кластери иқтисодии минтақавии агросаноатӣ ягона алтернативаи ба рушди ҳамгироии кишоварзӣ мебошад, ки воситаҳо ва механизмҳои самарабахши беҳбудии рақобатпазирӣ минтақаро дорад.

Таҳқиқоти асосҳои илмӣ ва методологии рушди кластери бахши аграрӣ нишон доданд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло дар давраи ташкили ин раванд аст. Бо дарназардошти таҷрибаи хориҷӣ дар Тоҷикистон, таҳияи лоиҳаҳои бунёди кластерҳо дар соҳаҳои мухталифи саноатӣ оғоз ёфт. Дар айни замон, яқоя бо корхонаҳои бузурги агросаноатӣ бо мақсади ташкили муносибатҳои кластерӣ, алалхусус ташкили кластерҳои маҳсулот дар соҳаи агросаноатии минтақавӣ, ғайрияти инкишоф меёбад.

Рушди хоҷаҳои деҳқонии фермерии дар асоси усули кластер танҳо дар вақти ташаккули тараққиёти рушди соҳаи кишоварзӣ дар сатҳи ноҳия, минтақавӣ ва милли метавонад самаранок бошад. Пешрави ва мукамалгардонии сохторҳои гуногуни истехсоли тавассути ташкили пайвастании амудӣ ва уфуқӣ, мавҷудияти технология ва захираҳои технологӣ, истифодаи технологияи муосир, дастовардҳои инноватсионӣ, таҳкими шарикӣ дар тичорати хусусии давлатии кластер, сатҳи баланди рақобатпазирӣ истехсоли маҳсулоти агросаноатӣ ба даст хоҳанд овард. Илова бар ин, маҷмӯи агросаноатӣ барои татбиқи технологияи кластер мувофиқ аст, ки таҷрибаи байналхалқиро тасдиқ мекунад. Масалан, кластерҳо дар Норвегия, Испания ва Фаронса, кластерҳо ва панирҳои қанданиҳо дар Нидерландия ва Шветсия дар ИМА. Интиҳоби тарзи кластерӣ ба рушди бахши аграрӣ, ки онҳо ба рушди ҳамҷонибаи иқтисодӣ мусоидат намудаанд, ба онҳо имконият медиҳанд, ки барои ташкили майдонҳои худудӣ, минбаъд рақобатпазирӣ худро зиёдтар гардонанд.

Таҷрибаи хориҷӣ нишон медиҳад, ки истифодаи усули кластер дар рушди бозори ғалладон яке аз самтҳои ояндадори ғайрияти соҳибкорӣ мебошад. Имрӯз Иттиҳоди Аврупо яке аз қитъаҳои таҳияшуда дар истехсол ва содироти маҳсулоти кишоварзӣ мебошад. Самти муҳим ва хусусияти рушди ҳамгироии аврупоӣ бо ташаккули системаҳои нави истехсоли дар заминаи кластерҳо дар бахши кишоварзӣ нишон дода мешавад. Онҳо равиши кластериро ҳамчун фишанги асосӣ барои баланд бардоштани рақобатпазирӣ тамоми минтақаҳо ва соҳаҳо ва иқтисодии инноватсионӣ дар мӯҳлати кӯтоҳ мебинанд, зеро ин принсипи асосӣ барои ғайрияти муносибатҳои пешрафтаи кишварҳои аврупоӣ мебошад. Дар арзиши имконияти истифодаи кластер дар рушди бахши кишоварзӣ, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, мо фикр мекунем, ки он иштироккунандагони эҳтимолиро муайян мекунад, вазъи иқтисодиро баҳо медиҳад ва дурнамои ғайрияти дарозмуддатро нишон медиҳад.

Тачрибаи хориҷӣ нишон медиҳад, ки дар раванди ташаккули кластер имкон медиҳад, ки ба як қисми марҳилаи марбут ба омӯзиши кластерҳои минтақавӣ дар системаи комплекси агросаноатӣ таъяс бояд кард.

Марҳилаи якум интихоби кластер аст. Ё боварӣ дорад, ки таъясси гурӯҳи корӣ, ташаббускорони кластерҳои минтақавӣ ташкил шаванд. Мақсадҳо барои пешрафт ва нофаҳмӣ, ниятҳои ва маҳдудиятҳо, ташаббус, шарҳдиҳӣ, рекламавӣ, ташкилӣ ва мукофотпазирӣ амалӣ карда мешаванд. Натиҷаи марҳилаи аввали кластер бояд таҳлили маҳсулоти рақобатпазирии озукаворӣ бошад, инчунин пешниҳоди имконият ва имконпазирии ташкили кластерҳои саноатӣ дар ин соҳаҳо ривоч дода шаванд.

Марҳилаи дуум ташаккул, рушд ва фаъолияти кластерҳо дар минтақа мебошад. Нақшаи яқоя намудани усулҳо таҳия карда мешаванд ва мақомоти идоракунӣ таъясс дода мешаванд - Шӯрои кластер ва мақоми кории он. Натиҷаи марҳилаи дуум бояд модели кластери аграрӣ барои амалисозии механизми ташкилӣ, иқтисодӣ ва танзимкунандаи фаъолияти худ бошад.

Дар марҳилаи сеум ташаккул ва рушди механизми ҳамкориҳои кластер бо муҳити берунӣ ва дохилӣ, аз ҷумла бо идоракунии минтақа, мақомоти маҳаллӣ ва худидоракунии ҳукумати иборат аст. Оинномаи кластер байни аъзоёни худ ва маъмурияти минтақа қабул карда мешавад ва созишномаҳо баста мешаванд.

Дар марҳилаи чоруми муносибатҳои уфуқӣ ва амудии аъзоёни кластер таҳлил карда шуда, мақсади ин таҳлил муайян кардани худудҳои мушаххаси маҳалли ҷойгиршавӣ ва фаъолияти кластер, муайян намудани муносибати қарзии байни аъзоёни кластер мебошад.

Дар марҳилаи панҷум, ҳисоботи иқтисодии захираҳо ва таҳлили ҳамачонибаи афзалиятҳои рақобатпазирии кластерҳои кишоварзӣ ва дар асоси таҳлили системавӣ, SWOT - ҳо қобилияти заифӣ, афзалиятҳо имконотро муайян мекунанд, зеро ин ба осонӣ ба роҳ мондани қарорҳои мушаххаси идоракуниро осон мекунанд. Дар марҳилаи ниҳой барои муайян ва интихоби стратегияҳо барои рушди кластерҳои агросаноатӣ дар иқтисодиёти минтақа тадбирҳо таҳия карда мешаванд. Муайян намудани хусусиятҳои рушди кластерҳо дар кишварҳои пешрафта, маҳсусан Иттиҳоди Аврупо принципҳои асосии танзими кластерҳои агросаноатиро метавон фарқ кард, зеро онҳо дар фаъолияти соҳаи кишоварзӣ дар соҳаи Иттиҳоди Аврупо нақши муҳим доранд: асосан маҳсулоти агросаноатӣ метавонанд дар қаламрави Иттиҳоди Аврупо дар асоси созишномаҳои давлатӣ; солони арзиши нархҳо барои тамоми маҳсулоти агросаноати, ки ба истехсолкунандагони худ кӯмак мерасонад ва муҳофизати бозори ғалладонагӣҳои худ аз воридоти ғалладонаи арзонтар ба он мусоидат мекунанд. [11]

Дар Иттиҳоди Аврупо Фаронса истехсоли гандумро ба роҳ мондаанд. мебошад. Фаронса, яқоя бо ИМА, Канада, Австралия ва Аргентина, аз ҷумла панҷ давлати пешрафти содироти ғалладонагӣҳо мебошанд. Дар Фаронса, танзими бозори ғалладонагӣ аз ҷониби маъмурияти давлатӣ барои истехсол ва фурӯши ғалла (ОНИК), ки ба вазоратҳои кишоварзӣ, молия ва иқтисодиёт, инчунин ба мақомоти Иттиҳоди Аврупо ҳисобот медиҳад. Маълум аст, ки ОНИК ба бозори ғалладона тавассути сохторҳои ғайридавлатии байнидавлатӣ, ки ҷамъоварӣ, ниғаҳдорӣ ва фурӯши ғалларо анҷом медиҳанд, таъясс мерасонад. Дар ин ҳолат ин сохторҳо кластерҳо номида мешаванд. Қисми зиёди онҳо гурӯҳҳои кооператив мебошанд, ки ўҳдадорҳои қарздиҳӣ ба хоҷагӣҳо мебошанд, ки онҳоро бо воситаҳои истехсолӣ (тухмӣ, таҷҳизот, нуриҳо), коркард, ниғаҳдорӣ ва маҳсулоти кишоварзӣ ва фароҳам овардани намудҳои гуногуни хизматрасонӣ ба деҳот таъясс мекунанд. Сохторҳои кооператив тақрибан 70% истехсол ва фурӯши ғалладонаро дар кишвар ва тақрибан 50% содироти он назорат мекунанд. Қисми боқимондаи ғалладонагӣҳои аз кластерҳои ғалладона харид карда мешавад, зеро фурӯшандаи мустақими он ба истехсолкунандагон ва содиркунандагон иҷозат дода намешавад. Тавре, ки дар ҳамаи кишварҳои узви Иттиҳоди Аврупо, дар Фаронса, нархи ҳадди аққал ва миқёси давлатҳои қафолатдодашуда барои маҳсулоти ғалладона ҳар сол бо кишварҳо танзим карда мешавад. Фермерони инфиродӣ, ки маҳсулоти ғалладонагиро ба кластер медиҳанд, аз онҳо дар нархи бозорӣ пардохт мекунанд. Кортҳои алоҳида пеш аз пардохти маҳсулоти кишоварзиро бо нархе, ки дар асоси қафолати давлат муайян аст пешниҳод мекунанд. Дар сурати фурӯши минбаъдаи маҳсулоти ғалладона дар нархҳои баланд, фермерҳо

маблағи иловагӣ мегиранд. Ҳамаи ин шароит ба фаъолияти самараноки кластерҳо дар Фаронса ва рушди устувори бахши кишоварзӣ мусоидат мекунад.

Олим ва иқтисодчии рус Козлов М.П., таъкид мекунад, ки дар иқтисодиёти бозорӣ раванди ҷаҳонишавӣ густариш меёбад, робита ва ҳамгирӣ ба иқтисодиёти мамлакатҳои ҷаҳон баланд мешавад ва дар натиҷаи рақобат дар бозорҳои ҷаҳонӣ суръат мебахшад. Тибқи иттилои кумитаи Аврупо, дар айни замон дар 28 мамлакати Аврупои Ғарбӣ ва Шарқӣ, 2101 кластерҳо дар соҳаҳои мухталифи иқтисодиёт фаъолият доранд, ки дар онҳо 42 миллион нафар аҳоли фаъолият доранд, ки 11,5% -и ҳамаи кластерҳоро рушд медиҳанд, дар навбати худ 4,5 миллион нафар дар бахши агросаноатӣ кор мекунанд. Барномаи рушди кластерҳо дар аксари кишварҳои Иттиҳоди Аврупо татбиқ мегарданд ва ин дар Дания, Финляндия, Олмон, Фаронса, Италия, инчунин дар Иёлоти Муттаҳида, Канада, Япония, Австралия, Венгрия, Қазоқистон, Ҳиндустон, Бразилия ва як қатор кишварҳои дигар фаъолона амал мекунанд. Дар соҳаҳои охир, таҷрибаи ҷаҳонӣ дар ҷаҳорҷӯбаи сиёсати кластери давлатҳо ташаккул додани намунаҳои мақсадноки кластери пешниҳод намуд. Ҳамин тариқ, аз 31 мамулики Аврупо 26 адад барномаҳои кластерӣ доранд. [12]

Дар робита ба ин, ин асосан аз сабаби он, ки кластер системаи мураккаби иқтисодии кушод мебошад, ки ин корро якҷанд объекти иқтисодӣ ба муҳити нисбатан мураккаби экологӣ ва иқтисодӣ пайваст мекунад. Сарфи назар аз хусусияти моделҳои кластер, ба андозаи муайяни онҳо метавонанд аз рӯи хусусият ва ҳосиятҳои махсус фарқ кунанд.

Ин махсусан дар марҳилаи ташкилӣ, сохтор, хусусияти мушаххас, принсипҳои ҳамкорӣ ва инчунин нақш ва ҳадафи иштирокчиёни кластер инъикос ёфтааст.

Дар асоси таҷрибаи хориҷӣ, дар раванди ташкили кластерҳо ба андешаи мо, се марҳила метавонад фарқият дошта бошанд: омодагӣ, асосӣ ва ниҳоӣ.

Хулоса. Ҳамин тариқ, сиёсати кластер ба ташаккул ва рушди кластерҳои махсус (саноатӣ) равона карда шудааст. Ин ба назарияи кластери рушди иқтисодӣ ва таҷрибаи амалӣ дар кишварҳои таҳияшудаи хориҷӣ, ки дар иқтисодиёти деҳоти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он истифода мешаванд, мувофиқат мекунад.

АДАБИЁТ

1. Халина В.Ю. Продовольственная безопасность на разных уровнях экономической системы: категориально-понятийные аспекты//Экономика и социум. - М., 2014.- № 1 (10).
2. Хухрин. А.С., Бундина О.И. Развитие аграрных кластеров в Российской Федерации: проблемы и решения//Экономика, труд, управления в сельском хозяйстве.- М., 2010.-№ 3(4).- С.10-13.
3. Крылатых Э.Н., Орешина В.П. Планирование развития межотраслевых комплексов//Монография. - М., 1982.- С.65.
4. Егерова О. Законодательное обеспечение АПК России при вступлении в ВТО//АПК: экономика, управление. - М., 2004. - № 1.- С.12-15.
5. Козлов М.П. Проблемы формирования и становления региональных агропромышленных кластеров в условиях инновационной экономики//Стратегия развития АПК и сельских территорий: перспективные идеи и конкурентоспособные технологии/Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 50-летию ФБГНУ ВНИИПТУСХ (г.Москва,19-20/02.2015). - М., 2015.-С.656.
6. Махмадиев Ф.Б. Формирование и развитие кластеров в АПК Республики Таджикистан/ Вестник Таджикского национального университета (научный журнал) Серия социально-экономических и общественных наук.- ДУШАНБЕ: «СИНО» 2016 - С.56.
7. Махмадиев Ф.Б. Формирование и развитие регионального зернопродуктового кластера (на материалах юго-восточного Таджикистана) //Спец 08.00.05- Дисс...на соис. учён.степ.кан..экон. наук. - С. 113.
8. Махмадиев Ф.Б., Джабборова З.М. Развитие зернопродуктовой кластеризации в новых условиях хозяйствования// Махмадиев Ф.Б., Джабборова З.М. Монография под общ. ред Академик Пириев Дж.С. Душанбе, 2017 -172 с.
9. Махмадиев Ф.Б., Гоибназаров С.М. Джабборова З.М. Формирование регионального зернового кластера в Республики Таджикистан (на материалах Хат-лонской области)// Махмадиев Ф.Б., Гоибназаров С.М., Джабборова З.М. Монография под общ. ред Академик Пириев Дж.С. Душанбе- ИРФОН – 2013. - 160 с.

АННОТАЦИЯ

ТАҶРИБАИ ХОРИҶИИ ТАШАККУЛҶОБИИ МИНТАҚАВИИ КЛАСТЕРИ АГРООЗУКАВОРӢ:ҶАБҲАҲОИ НАЗАРИЯӢ

Дар ин мақола таҷрибаи байналмилалӣ дар ташкили кластери минтақавӣ озукаворӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ баррасӣ мекунанд. Мувофиқи маълумоти муаллиф дар шароити нави иқтисодӣ, рушди иқтисоди бозоргонӣ ташкили навҳои гуногуни истеҳсолӣ, навоарӣ ва рақобатпазириро талаб мекунад. Консепсияи кластерҳо нишон медиҳад, ки дар шароити

муосир, хусусан дар самти глобализатсия дар асри XXI, бартарии ҷойгиронии соҳаҳои рушди робитаҳои байналхалқии кишоварзӣ дар соҳаи системаи агрооӯзуқаворӣ мебошад.

АННОТАЦИЯ

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КЛАСТЕРА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В данной статье рассматривается зарубежный опыт формирования регио-нального агро-продовольственного кластера в условиях глобализации. По мнению автора в новых условиях хозяйствования развитие рыночных преобразований требует организации межхозяйствен-ного, инновационного и конкурентоспособного высокого вида производства. Концепция кластеров показывает, что в современных условиях особенно в тенденции глобализации XXI века использования преимуществ отраслевого расположения организаций и развития межот-раслевых связей сельского хозяйства в области агропродовольственной системы.

Ключевые слова: *новых условиях, кластеризации, агропродовольственного кластера, форми-рования регионального кластера, инновационного и конкурентоспособного, сельского хозяй-ства.*

ANNOTATION

FOREIGN EXPERIENCE OF FORMING A REGIONAL AGRO-FOOD CLUSTER: THEORETICAL ASPECTS

In this article, foreign experience of forming a regional agro-food cluster in the context of globaliza-tion is considered. According to the author in the new economic conditions, the development of market transformations requires the organization of inter-farm, innovative and competitive high-end production. The concept of clusters shows that in modern conditions, especially in the trend of the globalization of the twenty-first century, taking advantage of the sectoral location of organizations and the development of inter-branch relations of agriculture in the field of the agro-food system.

Key words: *new conditions, clusterization, agro-food cluster, regional cluster formation, innovative and competitive, agriculture.*